

правового забезпечення інституту цивільного контролю за сектором безпеки і оборони. Серед пріоритетів здійснення такого контролю постає контроль за ефективністю та здатністю органів сектору безпеки і оборони виконувати поставлені завдання, контроль за ефективністю використання ресурсів, за тим, щоб органи сектору безпеки і оборони не використовувались для узурпації влади тощо. Разом із тим, в НАТО існує обов'язковий «ценз» на вступ до організації у вигляді наявності демократичного цивільного контролю, й в умовах руху в бік Альянсу та ЄС, нормативно-правове забезпечення та його ефективне застосування у сфері цивільного контролю для України є важливим та актуальним аспектом реформ.

1. Основи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони: навчально-методичні матеріали (для тренінгу) / В.А. Яценко, В.Г. Пилипчук, О.Д. Довгань, О.В. Лебединська, заг. ред. Яценко В.А. Київ: Видавничий дім «АртЕк». 2019. 106 с

2. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19 червня 2003 року N 975-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-15#Text>

3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

4. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник. Київ: НАДУ, 2012. 730 с.

5. Що таке демократичний цивільний контроль? *Демократичний цивільний контроль над Збройними Силами України*: веб-сайт. URL: <http://civilian.defence-reforms.in.ua/>

Анастасія Боровенська,
студентка факультету
соціально-психологічної
освіти та управління
к.і.н., доц. **Єремєєва І. А.**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАТУС ЕЛІТ В ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА

В умовах розбудови правової держави в Україні значну роль в політичній системі відіграє національна еліта, яка представляє собою багатопланове, універсальне явище, що охоплює усім сфери життя сучасного суспільства. Кожна історична епоха наділяла еліту особливими характеристиками та формувала власні уявлення про неї, але спільним є погляд на еліти, як нечисельний домінуючий стан суспільства, що трактується з позиції відносин панування і підпорядкування між ним і народом.

Починаючи з XIX ст. поняття «еліта» використовували для позначення

осіб і груп, які знаходяться на вершині соціальної ієрархії. Варто зауважити, що до кінця XIX ст. термін «еліта» як окрема категорія не набув поширення в європейських суспільно-політичних науках. [1]. Походить сучасна класична теорія еліт з італійської школи політичної соціології, що заснувала новий напрям у дослідженні соціальних груп наприкінці XIX – на початку XX ст. – період, що характеризується розвитком та значним зростанням впливу політичних еліт на суспільні процеси.

У першій третині XX ст. ідеї елітарності були систематизовані та узагальнені італійськими соціологами Г. Моска та В. Парето. Саме їм належить авторство теорії еліт як цілісної наукової концепції, в якій сформульовані основні теоретико-методологічні підходи щодо дослідження соціальних процесів, а саме: визначення еліти предметом наукового дослідження, аналіз структури, законів функціонування та ролі еліти в політичній системі.

Поняття «еліта» має широке трактування. За визначенням В. Парето еліта являє собою коло осіб, які отримали найвизначніші досягнення у сфері своєї діяльності. В той же час Г. Моска вважав, що еліта – найактивніші люди в політичних відносинах, які орієнтовані на утримання влади в своїх руках, організована меншість суспільства [4].

Основою концепції, сформульованою Г. Моска, є ідея правлячого класу, за якою суспільство поділяється на меншість, яка править, та більшість, якою управляють. У своїй праці «Елементи політичної науки», соціолог розкрив питання нерівності у соціумі та дійшов висновку, що основою політичної могутності є наявність певної групи людей, яка керує процесами, що так чи інакше пов'язані зі змінами у суспільстві [2].

На думку Г. Моски, однією з найважливіших рис панівного класу є тяжіння та здатність до управління більшістю. Еліта, яка схильна зосереджуватися тільки на своїх інтересах та прагненнях, з часом втрачає свій авторитет та може бути знищена. Для збереження свого панівного становища, еліта має час від часу оновлюватися, при цьому, за визначенням Г. Моски поповнення правлячого класу може відбуватися у демократичний або аристократичний спосіб. Якщо перший є відкритим та полягає у постійному надходженні нових, добре підготовлених керівників, то другий призводить до виродження еліти та застою в суспільному розвитку, тому що є більш закритим. Тільки збалансоване поєднання даних тенденції може забезпечити якісне оновлення панівної верхівки та відносну стабільність у суспільстві [2].

Концепція еліт В. Парето, ґрунтується на наступній тезі: оскільки люди відрізняються за фізіологічними, інтелектуальними та моральними параметрами, то соціальна нерівність є очевидним і цілком природним фактом. Таким чином, особи, які мають високі показники в тій чи іншій галузі, складають еліту, бо є об'єктивно кращими та більш достойними для управління більшістю.

В теорії В. Парето виділяється два типи еліт, які в ідеалі мають змінювати один одного. Перші – «леви» – політичні лідери, для яких характерним є консерватизм і силові методи правління, вони переконані у високій меті здійснен-

ня влади. Другі – «лисиці» – прагнуть підтримувати свою владу будь-якими способами, вдаються до маніпуляцій, пропаганди та політичної спекуляції.

Суспільство, в якому існують тільки «леви», не має шансу на розвиток, тоді як еліта «лисиць» надає певний динамізм. Механізм соціальної рівноваги функціонує майже ідеально, коли оновлення політичної верхівки відбувається шляхом припливу людей першої і другої орієнтації. Історія для В. Парето – це «історія наступності привілейованих меншостей, які формуються, борються, досягають влади, насолоджуються владою, занепадають, змінюються іншими привілейованими меншостями» [3].

Отже, дослідники Г. Моска та В. Парето виділили наступні закони функціонування еліт та їх статусу у політико-правовій системі: будь-яке суспільство поділяється на правлячу творчу меншість та пасивну більшість; еліта є легітимною за умов визнання масами її права на керівництво; елітам властиве групове самоусвідомлення, що забезпечує їх самозбереження; формування та зміна еліт відбувається в процесі боротьби за владу. Наведені закономірності систематизували накопичені знання про еліти, а роботи Г. Моска та В. Парето заклали підвалини розвитку елітології та стали базовими для теорій еліт другої половини ХХ ст.

1. Григорчак І.І. Еліта як суспільний феномен/І.І. Григорчак// Вісник Національної академії державного управління. 2010. №4.С.41-48.

2. Моска Г. Элементы политической науки/Г. Моска. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/858/843/1217/021Moska.pdf> (дата звернення: 03.02.2021).

3. Прядко О.В. Взаємовідносини правлячої еліти та мас/О.В. Прядко//Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова . Соціологія та політичні науки. 2016. т. 21. Вип. 1(24). С. 64-70.

4. Толкач, А. М. Теорія еліт В. Парето і Г. Моска: порівняльний аналіз/А. М. Толкач//Порівняльно-аналітичне право. №2. 2015. С. 50-53.